

ÖSTRA TYNNINGÖ

Några historiska notiser och personliga minnen
sammanställda av Gösta Cronvall.

PERSONLIGA MINNEN OCH NOTISER

nedtecknade av Gösta Cronvall

De följande notiserna är korta och mycket personliga. Säkert finns det många andra tynningöbor, som kommer ihåg saker värda att notera. Jag hoppas, att detta kan stimulera dem att berätta eller teckna ned, vad de kommer ihåg.

Själv kom jag till Tynningö första gången 1920. Mina föräldrar hyrde sommar- nöje på södra sidan av ön. Jag var då 11 år gammal. Mina kusiner Ehrner bodde då redan på Tynningöborg. Sedan dess har jag varit på ön mer eller mindre varje sommar. Som ung man hade jag segelbåt vid en boj i "Hemviken". En sommarkväll 1935 träffade jag min blivande fru på dansbanan. År 1948 köpte vi "Grindstugan" och har sedan dess bott där varje sommar.

Från Tynningö har vi många minnen främst glada och fridfulla, men även en del minnen av annan karaktär. Aldrig kommer jag att glömma den 28 augusti 1939. På Torbåten ut läste man i kvällstidningarna om den "fredspakt", som Hitler och Stalin slutit, den pakt, som inledde det andra världskriget. Det var ett kraftigt norrsken den kvällen. "Ett järtecken, som förebådar världsbranden", minns jag att vi sa.

Och nog minns jag den fruktansvärt torra sommaren 1955, då det var så mycket skogseldar. En eftermiddag körde jag bil ut mot Lagnö. Ett jättestort rökmoln syntes norrut. Jag trodde, att hela Tynningö brann. Men det var en skogsbrand vid Myttinge på Värmdö, som syntes på så långt håll.

Och den hemska "getingsommaren". Mot slutet blev var och en stucken minst en gång om dagen. Och stormens härjningar Allhelgonadagen 1969, då så många träd blåste omkull. Men som sagt, de flesta minnen är glada och fridfulla.

OM DANSBANOR

Tynningö har haft dansbana så länge jag minns. När jag var liten grabb låg dansbanan uppe på berget, ungefär där Wikströms nu bor. Jag var för liten för att dansa då, men stod och tittade på ibland.

Banan var flitigt besökt både av sommargäster och de bofasta, som då var ganska många. Och banan var uppskattad även av kustartilleristerna på Oscar Fredriksborg. Ofta rodde de över i sina barkasser och invaderade banan. Då blev flickorna glada. Alla blev uppbyggda. Men pojkarna på Tynningö tyckte, att detta var illojal konkurrens. Inkräktarna hade inte där att göra. Ofta

slutade det hela med ett präktigt slagsmål. Det sägs, att Nisse Malmqvist gärna var med, när smockorna delades ut. Nisse har berättat om ett slagsmål mellan en stark gardist, som kallades "Nitton" och en jättestark statare från Tynningö, som hette Oscar Lugn. Trots sitt namn var Lugn en väldig slagskämpe, och tynningöpojkarna avgick med segern. Och själv minns jag, när en dräng på gården, som kallades "Guldregn" blev så illa slagen, så han knappt kunde ta sig hem. Kustartilleristerna rodde hem över Solöfjärden, när dansen var slut. Men en och annan, som snärjts i kärlekens garn, blev akterseglad. Så hände det sig en onsdagsnatt, att en roddbåt försvann för Axel Ehrner på Tynningöborg. Men nästa dag ringde en ångerköpt beväring och talade om, att han var tjuven. Han fick löfte om vänligt bemötande om han rodde tillbaka båten. Det gjorde han, och blev sedan bjuden på kaffe och fick skjuts i snurra hem till "Borgen" igen.

Men det var inte alltid det gick så idylliskt till. Ibland fick man på måndagen skicka ut en motorbåt för att leta upp roddbåtar från Tynningö, som låg och slog mot Borgens kajer.

Den gamla dansbanan revs. Men Emil Oldin upplät mark på sin tomt för en ny dansbana. Den byggdes av Malmqvist på en vecka. Den låg på ett tjugigt ställe med utsikt över sjön. Tre kvällar i veckan, onsdag, lördag och söndag var det dans. Och fin musik var det med en orkester på tre man, som spelade dragspel, banjo och fiol. Så det kom alltid mycket folk både från Tynningö och från öarna omkring.

Nisse Malmqvist hade nu bytt sida så att säga. Han tillhörde ordningsmakten. Han och Erik Falkhammar var klädda i vita uniformsmössor, och dom kastade obarmhärtigt ut alla, som ville ställa till bråk.

Men det var nog inte mycket bråk, för nu hade man egen dansbana på Borgen. "Lugnt och städat gick det till" säger Erik Falkhammar. "Det enda intermezzo, som inträffade, var när det i mörkret ville sig så illa, att jag drämde till fel person".

En lördagskväll sommaren 1935 gick jag dit tillsammans med min bror. "Där borta sitter flickorna Bergström" sa han, "kom så bjuder vi opp". Jag klev fram och presenterade mig, som väluppfostrade ynglingar gjorde på den tiden. Och så dansade jag första valsen med Ulla Bergström. Och det blev ju inte den sista. Många fina kvällar upplevde vi på den dansbanan.

Men Emil Oldin blev liggande sjuk så småningom. Då ville ha inte ha dansbanan så nära inpå sig. Så den fick flytta. Nu blev det inomhusbana vid Snickarebacken.

Så blev det åter flyttning till det nuvarande läget vid Kvarntäppan. Banan rustades upp förra året och återinvigdes av Pekka Langer. Jag hoppas, att ungdomarna har lika roligt där nu, som vi på vår tid hade på Oldins bana.

OM ÖLBÅTEN

En av mina första upplevelser på Tynningö var ölbåten. Vi hade hyrt en villa på södra stranden. När vi kom ut en morgon, var vår strand och brygga invaderade av en massa människor, som var försedda med korgar lastade med tom-buteljer.

Mysteriet med invasionen löstes snabbt, för ute på fjärden hördes ett långdraget tutande. In kom ölbåten och la till vid vår brygga, som var en av båtens traditionella tilläggsplatser. En intensiv kommers med öl och vatten klarades snabbt av, och ölbåten backade ut och fortsatte. Ölbåtarna, som kom en gång i veckan, trafikerade hela skärgården. De hette alla Gambrinus med ett nummer efteråt. Den ursprunglige Gambrinus lär ha varit en gammal kung i Flandern och ölbryggarnas skyddspatron. Man kan fråga sig varför det just var öl och inte andra varor, som distribuerades på detta sätt. Det berodde väl på, att öl var tungt att bära, och att handeln klarades av snabbt, så att en båt kunde täcka ett stort område.

Jag vet att det gjordes försök med mjölkbåt, men den hade det mera besvärligt, eftersom den måste komma varje dag. Men den långa, låga ölbåten minns man väl. Det var trevligt att vänta på båten, när vädret var vackert. Man fick träffa folk och prata om ditt och datt. Ölbåtens signal kände alla igen. Det är svårt att beskriva, hur den lät, men följande lilla historia kanske kan ge en anvisning: Det var den vanvördige klockaren, som kritiserade sin gamla kyrkoherde för hans sätt att mässa i kyrkan. "Jag blir så törstig, när jag hör honom, för han låter precis som ölbåten".

OM TORBÅTARNA

Vår del av skärgården trafikerades i gamla tider av Torbåtarna. Alla hade ångmaskiner och alla eldades med kol. En tjock, svart rök stod upp ur skorstenen. Men under krigstid eldade man med ved, och då blev farten sämre.

Den finaste Torbåten hette Tor I. Hon gjorde 12 knop, och var den enda, som hade styrmaskin. Alla de andra båtarna styrdes direkt för hand. Sedan fanns det "tvåan", "trean", "fyran" o s v upp till "sjuan". Tor V var en liten ångslup. Den kallades alltid "Torven". Den hämtade upp och lämnade av passagerare vid alla bryggorna i Tynningösund, Stjärnhill, Orrlunda, Stone Hill, Åkeshov, Sofiero, Tynningöborg, Bergabo och Fridhem.

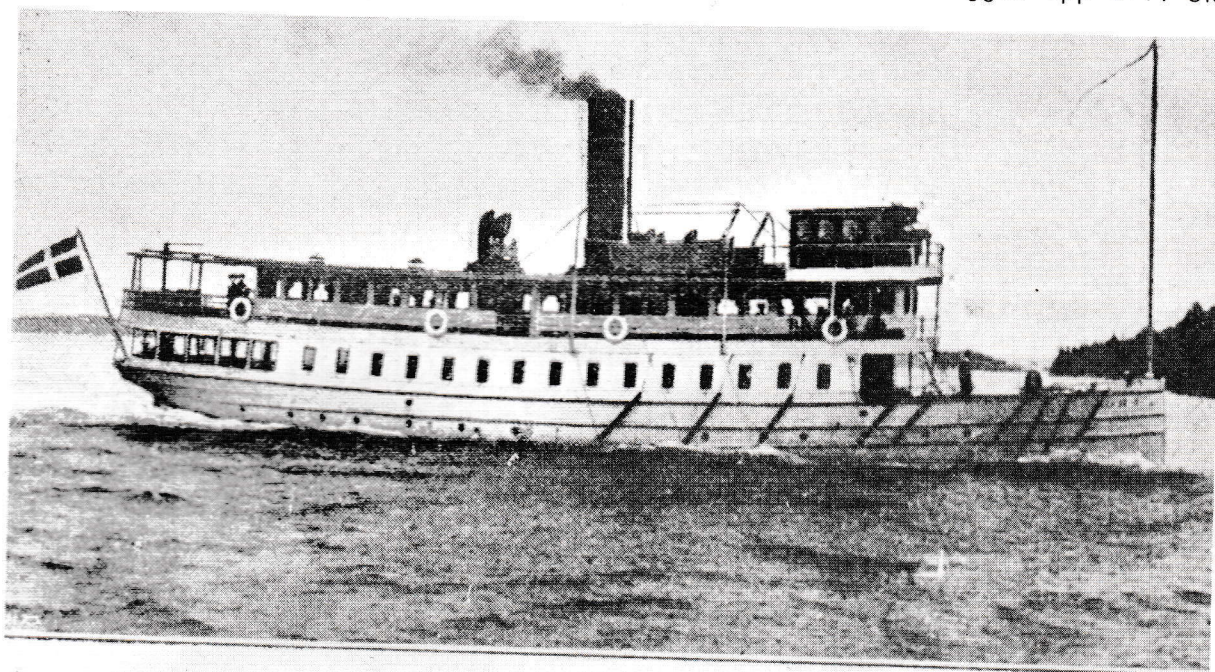
När kaptenen på morgonturen nalkades Tynningöborg gav han signal, så att de herrar, som skulle med båten, kunde hinna ned till bryggan i tid. Fast bara om verandadörren till huset stod öppen. Var den stängd, så visste han, att ingen skulle med. Torven lämnade sedan sina passagerare till en större båt, som tog dem till stan. Resan från Tynningö brygga tog en och en halv timme. Bäst kommer jag ihåg hemresorna på söndagskvällarna om hösten. Det blev så fullt, så att man knappast fick ståplats. Och nog minns man flyttlassen på vårarna med packlårar och sängklädessäckar. Och högst upp en tvättkorg med alla krukväxterna. Thåström mötte vid bryggan med häst och vagn för att köra hem lasset på Tynningös knaggliga vägar.

När buss- och biltrafiken på Värmdölandet kom igång på allvar, började det gå sämre för Torbolaget. Men under hela andra världskriget och ett stycke efteråt höll man igång.

Den som vill veta mer om Torbåtarna, bör läsa ett nummer av tidskriften "Skärgårdsbåten" (nr 4/1975), som ägnats åt Torbåtarna. Av denna tidning framgår, att en första ansats till ångbåtstrafik i våra vatten började redan i slutet av 1870-talet. År 1877 bildades ångfartygsbolaget Stockholm-Torsbyfjärd, som år 1900 ombildades till Torbolaget. Båtarna hette i början vanligtvis "Torsbyfjärd" eller "Wermdö" med olika nummer och sedan Tor med olika nummer. Av de båtar jag minns, var Tor II en kraftig båt, som fick kämpa med vintrarnas isar. Tor IV ansågs vara den populäraste båten. Hon fördes under lång tid av den legendariske kapten Österman med god hjälp av maskinisten Johansson. Tor I, som byggdes 1910, fördes av Torbolagets direktör, sjökaptan Ljungblom fram till 1927, då Österman tog över.

Tor III, som gjorde 14 knop, var snabbast av båtarna. Denna snabbhet bidrog väl till den olycka, som till sist drabbade henne. Om detta skriver tidningen Skärgårdsbåten: "Tor III:s undergång i juni 1948 blev förmodligen dödsstöten för Torbolaget. Hon fördes av en pensionerad kapten, som lyckades att med 14 knops fart köra henne på grundet nordväst om Bergholmens udde vid Ängsholmsundet". Jag minns, att hon satt länge på grundet och såg bedrövlig ut.

Till sist bärgades hon och skrotades sedan. Torbolaget slutade sin trafik år 1949. Den gamla stiliga Tor I fick ett egendomligt slut. Hon såldes till Waxholmsbolaget redan före kriget och döptes om till "Kanholmen". Under kriget var hon hyrd av kronan, och gick med folk och material för krigsmakten. Efter kriget skulle hon tas till ett engelskt varv för upphuggning. En bogserbåt började bogsera henne över Nordsjön. Men det blev storm på vägen. Gamla "ettan" slet sig och gav sig ut på egen hand. Det fanns ingen ombord. Sedan dess har ingen sett till henne. Hon fick ett värdigare öde än att huggas upp till skrot.

» Tor I »

Nedanstående text och karta är hämtade ur en reklambroschyr utgiven av Torbolaget år 1934.

Av kartan framgår, att 14 ångbåtsbryggor anlöptes på Tynningö nämligen: Båtsholmen, Solberga, Soludden, Sturegård, Lyckebo, Tynningö, Fridhem, Bergabo, Tynningöborg, Sofiero, Akeshov, Stone Hill, Orrlunda, Stjärnhill.

Intressanta platser kring Tor- båtarnas färdleder.

Utanför Blockhusudden ljuder kommandosignalen »Full fart», och vi passera på babordssidan *FJÄDERHOLMARNÄ*, fordom viktig anhalt för handeln mellan yttre skärgården och huvudstaden, numera omtyckt sommarrestaurang, och därefter Lidingölandet med *HÖGBERGA* — vilohem för pauvres honteux — på högsta bergtoppen ovanför närmaste udden, vidare villasamhället *BREVIK* och det täcka *KÄPPALA* med sina sportstugor och små sommarvillor. Mitt för Brevik ha vi på styrbordssidan inloppet till Skurusundet med holmarna *SVERIGE* och *DANMARK*. Den förstnämnda omnämnas redan i en ortsbeskrivning från 1200-talet, är numera genom privat ingripande bevarad som naturminnesmärke, särskilt beryktat för sin egendommiga lindvegetation. Vi följa sedan på styrbordssidan det s. k. Ormingelandet, en del av Värmdö, med dess många sommarvillor, av vilka flera ha traditioner från förra hälften av 1800-talet.

TELEGRAFBERGET leder sitt namnsprung från början av 1800-talet, då »optiska telegrafens» förmedlade rapportväsendet i skärgården. Här var första etappen på norra linjen över Vaxholm och Ljusterö till Ålands hav. Under finska kriget 1808—09 sände Gustaf IV Adolf denna vägen sina order till de finska generalerna. Linjen nedlades först i mitten av 1800-talet. — *HAMNDALEN* har besjungits av skalden A. T. Gellerstedt, som här hade sitt sommarställe. — Mellan Eolsudde och *KUMMELNÄS INRE* syns *BEATEBERG*, på sin tid bebott av Jenny Linds förmyndare, hovrättsrådet

Munthe. »Jennys rum» står ännu pietetsfullt bevarat i sitt ursprungliga skick. — Mellan *KUMMELNÄS YTTRE* och *DALEN* reser sig på bergshöjden en »slottsruin», *GRÄVLINGSBERG*. Den uppfördes omkring 1900 av två köpmän av tysk börd, bröderna Herrmann, tillhörande Stockholms bryggaresocietet, som en kopia av en ruin vid Rhen till minne av deras eget hemland. — *RISSET* är ett under Velamsunds gods liggande område, numera anordnat till sportstugeområde och särskilt lämpat för ändamålet genom sin omväxlande terräng, rika vegetation och höga belägenhet med vidsträckt utsikt över segelleden. — Mellan *BJÖRKUDDEN* och *TOPPUDDEN* går leden med den av sommarvillor tätt bebyggda, fagra *TEGELÖN* åt ena hållet in i *VELAMSUNDSVIKEN*. Längst inne i viken ligger *VELAMSUNDS* ståtliga corps de logi, på sin tid ägt av Carl XIV Johans hovförvaltning och bebott av konungens gunstling L. M. de Camps, som enligt ortstraditionen här bedrev vinodling i stort. Det höga berget mitt emot gården heter än i dag *VINBERGET* och bär spår av vinodlingsterrasser. Genom det idylliska *TEGELÖSUNDET* går leden åter ut i Höggarnsfjärden och passerar här de sju små holmarna med namn efter veckodagarna. På den yttersta, *LÖRDAGSHOLMEN*, står ett Andreas-kors, minne från något stockholmskt ordenssällskaps högtidssammankomst, ett i skärgården ofta förekommande minnesmärke från gången tids sedvänjor. — *KOVIKS UDDE* är ett vidsträckt område på yttersta gränsen av Velamsunds gods. Det är likaledes avdelat till sportstugeområde med samma naturliga förutsättningar som Riset i fråga om terräng och lockande belägenhet. — Från Koviks udde går leden en yttre väg via *BERGUDDEN* över fjärden till södra Tynningö eller längre norröver till Båtsholmen på samma ö och en inre väg utmed Ormingelandet ner till Vik. På vägen till Berg-

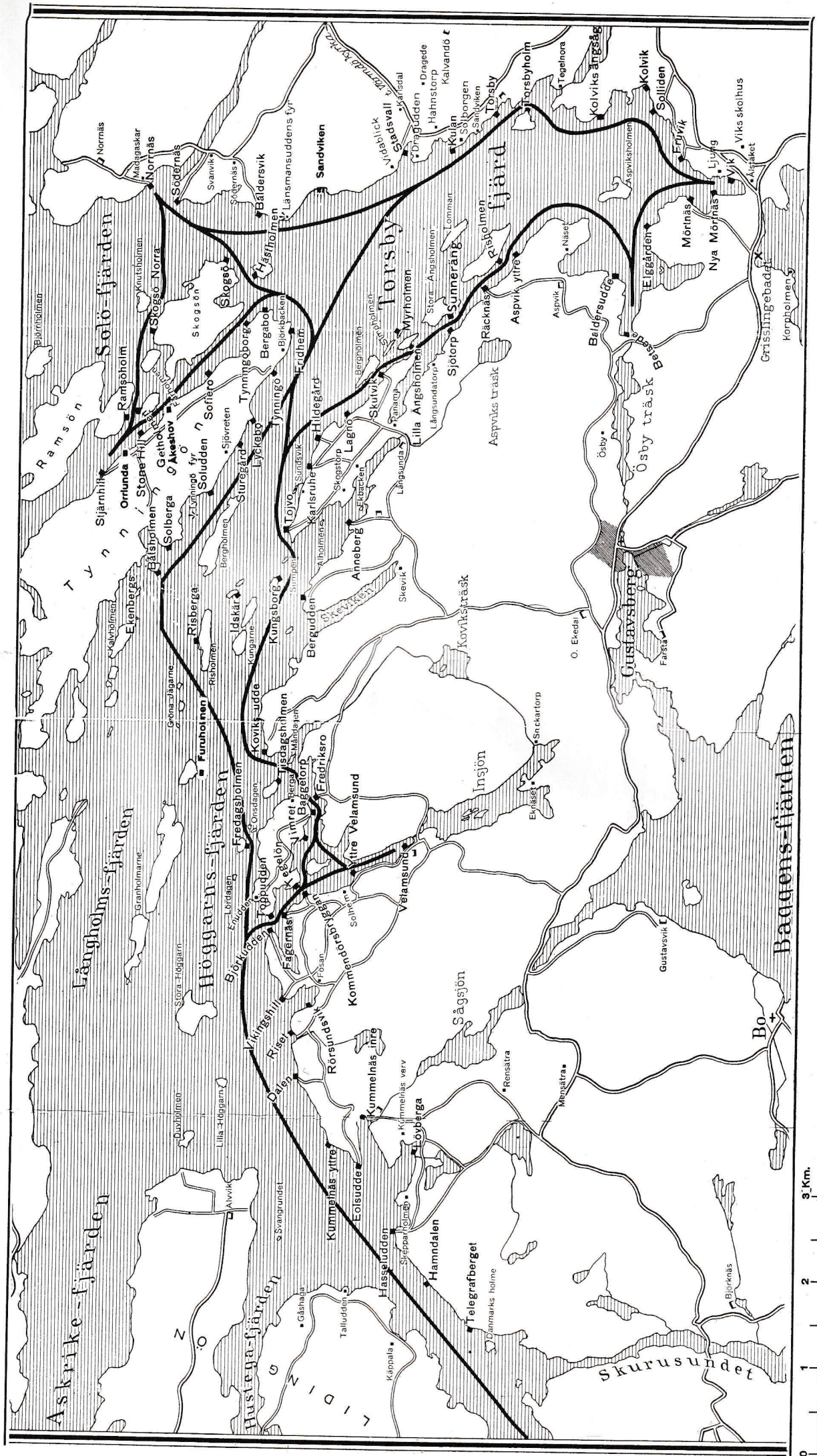
udden är det skäl att kasta en blick in mot *SKEVIKEN*, uppkallad efter den i svensk kulturhistoria märkliga gården *SKEVIK*. Hit inflyttade 1745 en av den finländske pietisten E. Eriksson grundad asketisk sekt, »Främlingarna», också efter gården benämnd »Skevikarna», vars anhängare efter mångåriga förföljelser här funno en tryggad fristad i en klosterliknande stiftelse, som ägde bestånd ett stycke in på 1800-talet. Några av »Skevikarna» ligga begravna på Johannes kyrkogård i Stockholm, där en minnessten nyligen rests på deras gemensamma grav.

Yttre Torleden till Tynningö passerar norra Tegelön med dess idylliska och lockande sommarnöjesställen och därutanför *FREDAGSHOLMEN*, högkvarter för S. S. Vega, samt längre ut i fjärden *FURUHOLMEN*, som numera upplåtits för sportstugebebyggelse, säkert en idealisk plats för detta ändamål, och ej långt därifrån de tre små holmarna *GRÖNA JÄGARNA*. — Har Ormingelandet sina uråldriga anor — det förekommer i ett gåvobrev från Magnus Ladulås till S:ta Clara kloster — så har även *TYNNINGÖ* sin historia. Ön utgjorde på 1500-talet kungsladugård och skänktes 1542 av Erik XIV i förläning till amiralen Jakob Bagge. Den är numera tätt bebyggd med sommarvillor, av vilka bankir Nils Perssons säteriliknande *STUREGÅRD* är den mest iögonenfallande. Mellan Tynningö och *BERGHOLMEN*, som numera är fridlyst, går vintertid den stora segelrännan från Oscar Fredriksborg in till Stockholm. — Runt Tynningö sydöstra udde går Torleden in i *TYNNINGÖSUNDET* mellan leende stränder, tätt bebyggda med sommarvillor, och det lika fagra *GETHOLMSSUNDET* med Vaxholms fästning i fonden. — Härifrån sticker leden ut över *SOLÖFJÄRDEN*, vars strandperspektiv äro berömda för sin storvulna och egenartade karaktär. Så okränkta natur som kring Solöfjärden

möter man icke på något håll eljest så nära Stockholm. Den har på Värmdösidan på sina ställen t. o. m. karaktären av vildmark. Ett sådant område är *SANDVIKEN*, även kallat *SÖDERNÄS*, ett sportstugeområde, som erbjuder sina bebyggare tju-sande naturvärden. Men den nyckfulla naturen har hit också förlagt en leende idyll, en av inre skärgårdens mest lockande badstränder. — Sådana namn som *BALDESVIK*, *TORSBY* och *TORSBYHOLM* — numera Typografförbundets semesterhem — föra tanken till heden tid, och fornforskare mena också, att Värmdö under vikingatiden varit genomflutet av en djup farled med en livlig handelsplats, det nuvarande Tuna. Att denna trakt i varje fall har fornnordiska anor, får man vittnesbörd om, när man under ett uppehåll vid *VIK* promenerar vägen fram till *GRISSLINGEBADET*, en av stockholmarnas mest gouterade badplatser i inre skärgården. Här står en runsten innanför ett gårdsstaket vid vägen. — Här i närheten ligger det mångomtalade *ÅLSTÄKET* med sin ofta i pressen förekommande och mycket omdiskuterade kanalfråga. — Från Vik går Torleden på återväg till staden åter utmed Ormingelandet och har här mitt emot Vik det nya sportstugeområdet *MÖRTNÄS*, högt beläget i en tätbeväxt, i hög grad omväxlande natur. Från *ASPVIK* upp till *TOJVO* och Bergudden går ett fagert strandstråk med en mycket livlig villabebyggelse i en delvis mycket idyllisk natur. Från Bergudden går leden sedan förbi redan nämnda platser åter in till Stockholm.

Den resenär, som av dessa korta antydningar till äventyrs fått sitt intresse väckt för Torledens märkvärdigheter, rekommenderas att stifta dess närmare bekantskap genom docenten Erik Jonsons utmärkta vägvisare »I prickade och oprickade farleder» och »På söndagstripp med motorbåten».

S. P—s.

Vid hemviken finns det två båtvarv. Det äldsta av dessa, "Tynningö båtvarv", byggdes omkring 1908, och har spelat sin roll i Tynningös historia. Den, som anlade varvet, var byggmästare Risberg.

När jag kom till Tynningö 1920, ägdes varvet av Rosell, som var en stor barsekare och hade två väldiga, skräckinjagande hundar. Rosell var en god yrkesman. Han kunde bygga båtar och sköta om dem. Framför allt var han en skicklig riggare, och varvet hade stort anseende. Många fina och berömda båtar är byggda på Tynningö, bland dem Hammarstens "Thalatta", Velanders "Mona Lisa", Ankar-cronas "Ita" och Wallanders "Plaisir". Av dem, som på 20-talet satsade intresse och pengar på segling, var bokförläggare Erik Åkerlund den, som satsade mest. Hans båtar 95:an "Britt-Mari", 12:an "Princess Svanevit", 6:an "Bissbi", som vann Guldpokalen, och hans stora motorkryssare "Stella Marina" kom alla till Tynningö för att bli omsedda.

Andra berömda båtar, som fanns där, var Sundén-Cullbergs 120:a "Ingunn", Lindahls 150:a "Ebella" och Dahls 95:a "Roxane". Före Sandhamnsveckan var det rusch på varvet. Jag och min kusin Bo Ehrner brukade sitta på berget bredvid varvet och se på, när alla de kända båtarna kom in för att trimmas och smörjas i botten med grafit, för att de skulle glida lättare.

Vi upplevde också den stora omriggningens tid, då gaffelriggarna slopades, och skärgårdskryssarna fick "Bermudarigg" med lång, böjd mast, och de internationella R-båtarna fick lång, rak mast. Även Zorns "Meijt" kom till Tynningö. Hon var ingen kappseglare, men var en spännande båt ändå. När Zorn var ombord, hade han med sig modeller, som han ritade av med eller utan kläder, mest det senare, har jag hört berättas. Och det väckte stort intresse bland karlarna på varvet.

Under 30-talskrisen gick det dåligt ekonomiskt för Rosell. År 1931 övertog Albert Olsson varvet. Han var också en skicklig yrkesman, och varvet behöll sitt goda anseende. Även han byggde många fina båtar bland dem havskryssare som ritats av Reimers och Amén och 5:or, som hade Salander och Holm till konstruktörer. Göran Schildts "Daphne" utrustades före sin första, berömda färd på Tynningö. Schildt skriver i "Önskeresan", att båtbyggare Olsson på Östra Tynningö såg över riggen, så att den skulle stå i nordsjöväder. Numera har Åke Olsson tagit över. Verksamheten har ändrat karaktär. Det byggs inte längre några träbåtar, och plastbåtarna kräver mindre underhåll. Men varvet har behållit sitt goda rykte, och på våren är ruschen fortfarande densamma som förr. Båtarnas antal har inte minskat utan ökat. Så Hemviken är fortfarande full av verksamt liv.

OM BARNKOLONIER PÅ TYNNINGÖ

Det var vanligt förr, att barn skickades på "koloni" under sommaren. Numera finns det inte många kolonier kvar, och de, som finns, är belägna i yttre skärgården. Men även Tynningö har haft sina kolonier. Den stora villan öster om den allé, som går från bryggan, kallas av oss äldre fortfarande "Barnaglädje". Dit kom varje sommar en ansenlig mängd små barn, som lekte på den stora tomten, och badade i ett badhus vid Hemviken. Senare upplät familjen Berg en badplats åt dem i Båtviken, och den långgrunda sandviken var nog bättre för barnen än badhuset. En koloni av annat slag, en "dagkoloni", fanns i Dagens Nyheters regi strax väster om Snickarbacken.

En waxholmsbåt förde varje morgon en stor skara glada och förväntansfulla barn ut till kolonin. Där lekte de, åt och badade hela dagen, och samma båt förde på kvällen de trötta och sömniga barnen åter till staden.

OM SKOMAKAREN VID BRYGGAN

Ett av mina första minnen från Tynningö var skomakaren, som hade ett litet hus med bostad och verkstad vid ångbåtsbryggan. Utifrån hördes pligghammarens jämna dunk. Gick man in och tittade på, såg man, att skomakaren hade pliggarna i munnen. En efter en spottade han ut dem, satte pliggen i hålet och nitade till med hammaren. Skomakaren hette Lundén men kallades alltid "Ludde". Om Ludde berättas följande:

Från Tynningö flyttade han över till Ramsö, och fortsatte där med sitt skomakeri. Men på Tynningö hade han kvar en käresta, som var änka och bodde i ena ändan av den gamla statarlängan. I den andra änden av längan bodde en snickare, som även han uppvaktade änkan. En natt hördes våldsamma skrik uppiifrån längan. Det var änkan, som skrek, när snickaren med hjälp av en yxa försökte övertyga henne om, att hon borde hålla sig till honom och inte bry sig om skomakaren. Polisen kom dit från Vaxholm och tog hand om snickaren. Sedan visade det sig, att han också hade annat på sitt samvete. Han hade preparerat ett vedträ genom att borra hål i det och sedan stoppa in krut. Sedan hade han farit över till Ramsö och lagt vedträet på Luddes vedtrave. Och Ludde blev skadad, när han sedan gjorde upp eld i sin spis. Men Ludde övergav änkan och flyttade till Värmdö ålderdomshem. Där gifte han sig med vaktmästarens dotter och blev senare vaktmästare själv på hemmet. Så det blev kanske lyckligt slut, åtminstone för Ludde.

EROTIKENS VÄNNER

Alla spärrade vi upp ögonen den dagen, när vi i tidningen fick läsa, att en förening (liga), som kallade sig "Erotikens vänner", köpt en "lyxvilla" på Tynningö, för att där bedriva sin verksamhet. Det var naturligtvis folk från stan, som skulle fara ut och roa sig på vår ö. Men föreningen hade tänkt sig, att även sommargästernas fruar skulle komma över och "extraknäcka", när deras män var i stan. Livsandarna skulle livas med hembränt. När polisen kom till stället, fanns det stora kar med mäsk, som stod och jäste. Men sen kom det hela av sig. Lyxvillan ägs nu av Erik Falkhammar, som inte har fortsatt rörelsen. När man nu tänker efteråt på detta, frågar man sig: "Hur kan man hitta på något så urbotat dumt. Och så välja Tynningö av alla platser".

OM REDERIET MALMQVIST

När busstrafiken på Värmdölandet kom igång, blev det aktuellt med passbåts- trafik från Lagnö brygga till Tynningö och de andra öarna. Den saken ordnades av Nisse Malmqvist. Hans första passbåt "Anita" köptes 1932. Det var en lång mahognybåt av "petterssontyp". Den rymde 17 passagerare och gjorde 17 knop. Nästa båt var en större träbåt, den första "Mellskär". Ett stort steg framåt togs, när "Caritana" anskaffades. Det var en plåtbåt av ångslupstyp, och hon rymde mycket folk. Hon gick under många år troget mellan Lagnö och Tynningö med Nisse som befälhavare. Sen kom "Mellskär" nr 2. Nästa steg blev bilfärjan "Torsbyfjärd", som togs hem genom Göta kanal från Vänern, där hon tidigare gått i trafik. Därmed kom också bilarna till Tynningö. Det är naturligtvis tveeggat. Något av friden på ön har gått förlorad. Men visst är det bra för dem, som har lång väg mellan stugan och bryggan. Rederiet Malmqvist, som mer och mer skötes av söner, har mig veterligt aldrig missat någon tur. Och det tycker jag är bra skött. Jag träffar Nisse en vårdag 1979, och han berättar om gångna tider. "Jag föddes 1902" säger han, "och kom till Tynningö vid fem års ålder. Jag gick i den skola, som då hade lokal i Slottet. Det var ett 30-tal barn från hela ön. De, som bodde längst bort åt Höganäshållet hade lång skolväg, minst en timmes promenad. Elsa Nyman hette lärarinnan. Hon var stor och sträng.

Min far var grundläggare d v s han bröt sten och byggde husgrunder och kajer. Det var ett hårt jobb på den tiden, när det inte fanns några maskindrivna bergborrar, utan allt arbete skulle ske för hand.

Jag fick tidigt hjälpa till i jobbet. Det är åtskilliga hus på Tynningö, som jag har jobbat på både med grunden och med snickeriarbetet, bland dem Bergabo och Grindstugan.

Jag gjorde militärtjänsten på "Gråbo" (Oscar Fredriksborg). Där roade vi oss bl.a. med boxning. Jag hade en effektiv vänster, som kunde slå till ganska oväntat. Det fanns en bra boxare där, som hette Olander. Han blev senare svensk mästare. Man slog vad, att jag inte skulle klara honom. Men han åkte dit redan i första rondan. Ett tag funderade jag på, att bli proffsboxare. Men då sa farsan ifrån, att han skulle ta sin hand ifrån mig, om jag gick den vägen. Så jag återgick till det gamla.

På Dagens Nyheters barnkoloni byggde jag till diverse småhus. Där träffade jag Elsa, som jobbade på kolonin. Fyra år senare gifte vi oss. En gång, när jag hade snickeriarbete på Ramsö hade jag otur. Jag hade inte min egen yxa med mig utan lånade en. Men bladet satt inte fast på skaftet utan vred sig, och jag högg mig i foten så att blodet sprutade. Jag forslades i båt till Vaxholm och blev ihopsydd. Men jag har haft ont av den foten sedan dess.

Båttrafiken började 1950. Så småningom tog den så mycket tid och intresse, så att jag inte hann med så mycket annat".

Nisse är en ovanligt seglivad person. Det visade han härom året, när han, ensam ombord på Caritana, blev påseglad av 40.000-tonnaren Haldi av London. Caritana sjönk till fjärdens botten, men Nisse blev bärgad av sonen Berndt, som gick ut med en snurra. Det är inte många i hans ålder, som skulle ha överlevat.

Om Nisse Malmqvist berättas det många historier, för han är en färgstark herre. Jag ska nöja mig med att berätta en enda liten historia:

Det var tidigt en sommarmorgon, när vi skulle över fjärden med Caritana. Vädret var det sämsta möjliga med kall nordlig blåst och ösregn. Alla vi ombord var sömniga och sura, även Nisse. Men när vi lägger till vid Lagnö, kommer en man vandrande i regnet med en hund i koppel. Då åker Nisses mungipor opp en liten smula, och han säger:

"Ja se hundägarna, dom har ett helsike - dom också".

Caritana vid Lagnö brygga

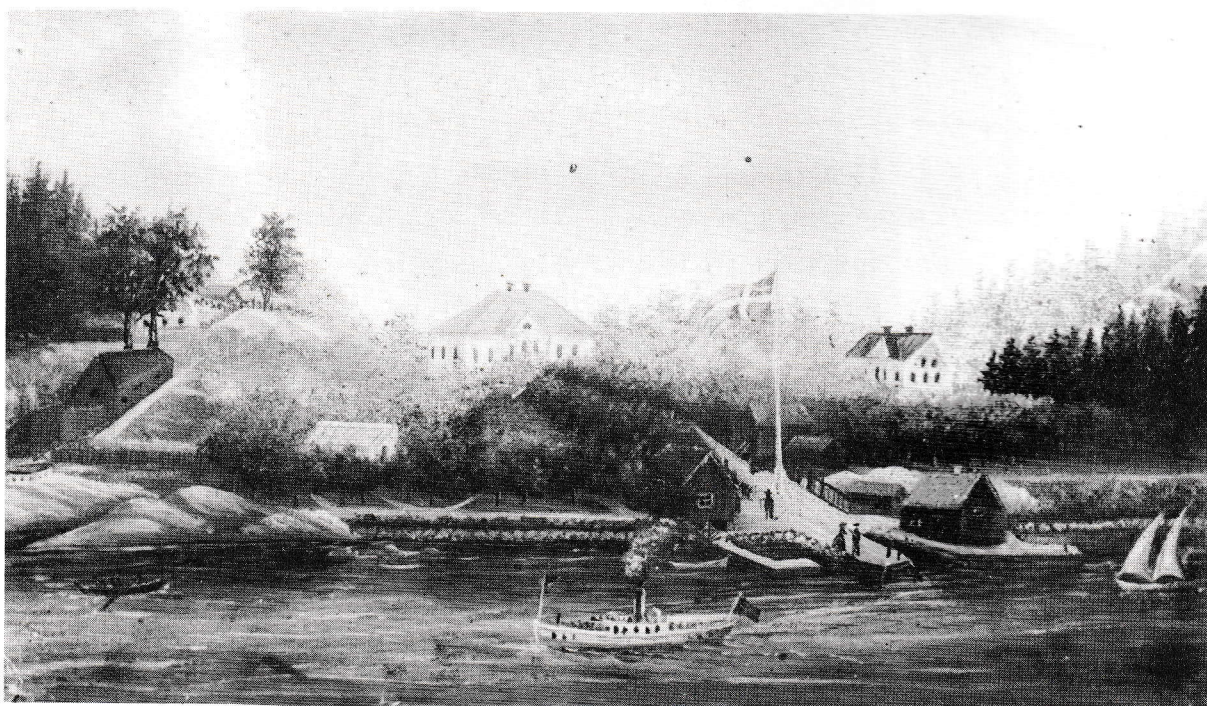

Nisse Malmqvist

DROTTNING ELISABET OCH TYNNINGÖ BRYGGOR

På våren 1956 var det ryttarolympiad i Stockholm. Drottning Elisabet av England och prins Philip, som båda är hästintresserade, kom på officiellt besök. Kungajakten Britannia åtföljd av flera svenska jagare passerade skärgården med kurs mot Stockholm. Men det blev dimma, och dimman vållade förseningar. Kungafartyget och de flesta andra fartygen hann fram i tid till mottagningsceremonien på Stockholms ström. Men en av jagarna hade blivit efter de andra, och fartygschefen, som inte ville komma för sent, lät sitt fartyg löpa undan med en hastighet, som var helt otillåten. Man hade svensk lots ombord, och denne opponerade sig. Men lotsen fick inget gehör. När jagaren svepte runt Tynningö blev det svallvågor som aldrig förr. De gamla bryggorna på södra sidan av ön blev illa sönderslagna. Tynningö fastighetsägare fick vid det tillfället en mycket ofördelaktig tanke om drottning Elisabet. Men deras tanke om henne blev mera fördelaktig, när det visade sig, att svenska staten ersatte skadorna. Deras bryggor fick därmed en välbehövlig upprustning.

Sedan dess har många år gått. Vintrarnas is och finlandsbåtarnas mera normala svall har nött hårt på bryggorna. Kanske finns det en och annan fastighetsägare, som tänker så här i smyg: "Kunde inte den rara drottning Elisabet eller någon annan potentat med snabbgående båtar i sitt följe göra ett statsbesök i Stockholm. Det skulle liksom behövas".

"Fotografi av oljemålning föreställande Tynningö Gård och brygga. Målningen utförd omkring 1880 av okänd konstnär. Nuvarande ägare Inger Ridderstrand, som även ställt annat värdefullt bildmaterial till förfogande".

OM BRINKMAN OCH ANDRA, SOM BODDE PÅ TYNNINGÖ

Källarmästare Anders Brinkman (f 1863 d 1945) har nämnts i flera av de tidigare uppsatserna. Han kom år 1891 som sommargäst till ön. År 1906 blev han delägare och 1912 ensam ägare till större delen av Tynningö. Anders Brinkman hade tre döttrar. Två av hans barnbarn, Ingrid Kollander och Anders Mannbrink finns fortfarande på Tynningö. Ingrid Kollander har tecknat ned sina minnen i avsnittet "Fem generationers Tynningö", och Anders Mannbrink har berättat för mig en del av det, som jag skall försöka återge här.

Brinkman hade börjat inom restaurangbranschen med två tomma händer men lyckats bra, och tjänat mycket pengar. Han ägde bl a Nackanäs värdshus och Surbrunnskällaren. Det är påfallande, hur många källarmästare det fanns bland öns sommargäster. Utom Brinkman var Emil Oldin, Ernst Linderöth, Sven Linderöth och Magnus Johnsson källarmästare. Före spritrestriktionernas tid kunde denna näring ge stora förtjänster. Men Brattssystemet (Stockhomssystemet) infördes 1914. Då ändrade hela branschen karaktär och blev mindre lönande.

Åtskilliga källarmästare av den gamla stammen, bland dem Brinkman, sålde sina krogar och ägnade sig åt annan verksamhet. Det lantbruk, som Brinkman drev medan han ännu hade krogarna kvar, var till stor del inriktat på, att försörja dem med vad som behövdes av potatis, ägg, smör, fläsk och kött. Dessutom odlade man en hel del brödsäd. Man hade tjugo kor i den ladugård, som fanns nära Slottet, och sex hästar i stallet bredvid. Dessutom hade man får och höns. Om den stora svinaveln har Ingrid Kollander berättat. Av marken var 120 tunnland uppodlade. En statarlänga inrymde tre lägenheter med kombinerat kök och sovrum för tre statarfamiljer. En av familjerna hade tolv barn. På gården arbetade ett tjugotal personer. En betungande uppgift för statarhustrurna var mjölkningen.

När Brinkman flyttat in på det nybyggda Sofiero, som fått namn av hans hustru Sofia, byggdes nya ekonomibyggnader för lantbruket på gårdet mot Sofiero, och de gamla ekonomibyggnaderna blev så småningom rivna.

Anders Mannbrink berättar om sin tidiga barndom, att hans mor var tvungen att fara från Tynningö, när hon skulle föda honom, därför att det inte fanns någon jordemor på ön. Så hon reste till Nackanäs, och där föddes Anders 1913. Men sedan växte han upp på Tynningö. Hans far Sven Jansson hade kommit som rättare hos Brinkman, och sedan gift sig med en av hans döttrar. Sven Jansson hade affär på Tynningö, först i den gamla statarlängan, och sedan i Sventorp, där affären nu ligger.

Det var en riktigt gammaldags lanthandel, som var öppen året runt. Det finns ett gammalt vykort med Tynningö lanthandel, där Janssons son Anders står med en lekkamrat på farstukvisten. En skylt talar om, att "Pellerins växtmargarin" säljs i affären. Jag minns Jansson som en barsk herre. Det fanns inga kyl-diskar på den tiden, och det hände, att mjölken, som man köpte, var sur. Men om man klagade, så fick man till svar: "Är ni inte nöjda med det jag har att sälja, så kan ni köpa era varor på annat håll". Det kunde han lugnt säga, för det fanns ingen annan handelsbod inom räckhåll.

Anders gick i skola i Stockholm, och reste på loven alltid ut till Tynningö, oftast med Tor II, som var en isbrytande båt. Han skaffade sig senare en utbildning som skulptör och möbelsnickare vid Tekniska skolan i Stockholm. Men sedan återvände han till Tynningö, drev lantbruk och övertog affären efter sin far. År 1951 gjorde han om lanthandeln till "Tynningö självköp". Det var säkert en av de första självköpsaffärerna i Sverige. Och det behövdes, för köerna var tidigare långa. Särskilt på lördagarna kunde man få vänta en timme, innan man kom fram till disken. Affären har sedan innehafts i tur och ordning av Sören Mannbrink, Korposoff och nu senast av Sigge och Marianne Hammarlund. För oss, som bor på Tynningö, är det ju väldigt fint, att det finns affär där.

Bland dem, som bodde året runt på Tynningö, fanns det många särpräglade människor, som man gärna försöker komma ihåg. Själv minns jag väl Mor Schagerlöf. Hon bodde i en liten, liten stuga vid landsvägen. Den stugan hade tidigare varit hönshus. Hennes son var den Jocke, som Sven Linderöth berättat om. Mor Schagerlöf blev mycket gammal, och folk försökte övertala henne, att flytta till ålderdomshemmet i Värmdö, eftersom hennes stuga var kall på vintern. Men det ville hon inte, utan bodde kvar. Till sist dog hon i sin stuga. Hon lades i en kista, mennär kistan skulle bäras ut, var dörren för smal. Så kistan fick tas ut genom fönstret.

Fredrik Öberg hade från början varit kypare på en av Brinkmans krogar. Sen flyttade han till Tynningö. Han bodde med sin gumma borta vid Lugnet. Alla kände honom med hans förtjänster och svagheter, och alla tyckte om honom. Han var entrevlig karl, som hade något roligt att säga för det mesta. Han byggde och snickrade och lagade bryggor, och allt det han gjorde blev rejält gjort. Hans svaghet var, att han var litet för törstig. Men det var han inte ensam om på Tynningö.

Lindblad var från början trädgårdsmästare, men gick sedan över till att arbeta med allt möjligt. Han bodde i det stora huset vid allén, där Lexhedens nu bor.

Anders Mannbrink berättar om glasmästare Lindberg, som bodde granne till Mor Schagerlöf. Han brukade göra kalejdoskåp. Det var barnen mycket intresserade av.

Skogshuggare och målare var tillfällighetsarbetare på ön. Skogshuggarna var starka karlar, som skulle bryta arm och dra fingerkrok med alla de träffade på. Anders har berättat, att han i vanliga fall inte hade någon chans mot dem i sådana idrotter. Men på lördagskvällen fick han köra ned den ena soffan öl efter den andra till dem. Och sedan hände det, att han vann i armbrytning. Målarna arbetade med att måla villor och båtar. En av målarna hette Eugen. Han var en äldre gentleman, som gjorde ett snyggt och prydligt jobb och kunde konversera sina kunder. Jag minns min gamla mosters förtjusning över Eugen. Han blev bjuden på många koppar kaffe. Med en målare av annat slag hade jag ett år gjort upp, att han skulle måla min båt. Och det gjordes goda framsteg i måleriarbetet, för det var strejk på systembolaget just då. Men strejken upphörde och därmed också målaren. I nyktherhetsfrågor har jag kommit till den slutsatsen, att det borde vara strejk på systemet jämt.

Den stora floden av estnisk sprit, som välldes in över Sverige på 1930-talet, berörde även Tynningö. Vid Åkeshov bodde en spritsmugglare. Enligt vad som berättas, hade han huset fullt från golv till tak med tiolitersdunkar s k "negerpojkar". Men spriten skulle ju föras till stan, och då fanns det villiga mellanhänder, som hjälpte till. Med en dunk i vardera näven tog man Torbåten till Strömkajen. Där gällde det att se upp, så att det inte stod någon polis på kajen. Men när det var fritt fram, vandrade man med sina dunkar till rätt adress i Gamla stan. Där betalades det 40 kronor dunken, och på Tynningö hade man fått betala 20 kronor. Så det var goda förtjänster.

Men det användes också andra knep. Stoppade möbler skickades från Stockholm till Tynningö för omklädsel. De skickades tillbaka stoppade, inte med ejerdun utan med hårdare material. Storsmugglaren gick under namnet Hotell-Lasse, för han hade ungarshotell i Gamla stan. Pojkar, som badade i Tynningösund då kunde göra spännande fynd av dunkar, som låg förtöjda vid botten. Anders Mannbrink berättar, att hans morfar gärna tog tillvara gamla hus, som eljest skulle ha rivits.

På Nybroviken i Stockholm fanns det förr en skridskobana på vintrarna. På isen hade man en paviljong med plats för musiken och för folk, som ville värma sig. Den paviljongen köpte Brinkman, och flyttade den till Tynningö. Tyvärr finns den numera inte kvar.

Krogen "Lilla Sjötullen" var ett ställe på Djurgården, där Bellman brukade träffade Ulla Winblad. Brinkman transporterade huset till Tynningö på två pråmar utan att behöva montera ned det. Huset, som är försett med en galjonsbild, ligger mellan Sofiero och Åkeshov, och är väl synligt från sjön.

Vid gamla Norrbro i Stockholm fanns det en lång rad basarbyggnader. Dessa revs i samband med att Riksdagshuset byggdes. Brinkman tog tillvara en vacker fasad, som nu ingår i en paviljong på Sofieros område. Vid sjön nedanför Sofiero ligger en gammal fiskarstuga med det säregna namnet "Rom". Huset är ett av de äldsta på ön. Det rustades upp av Brinkman, som bodde där en tid innan Sofiero blev färdigt.

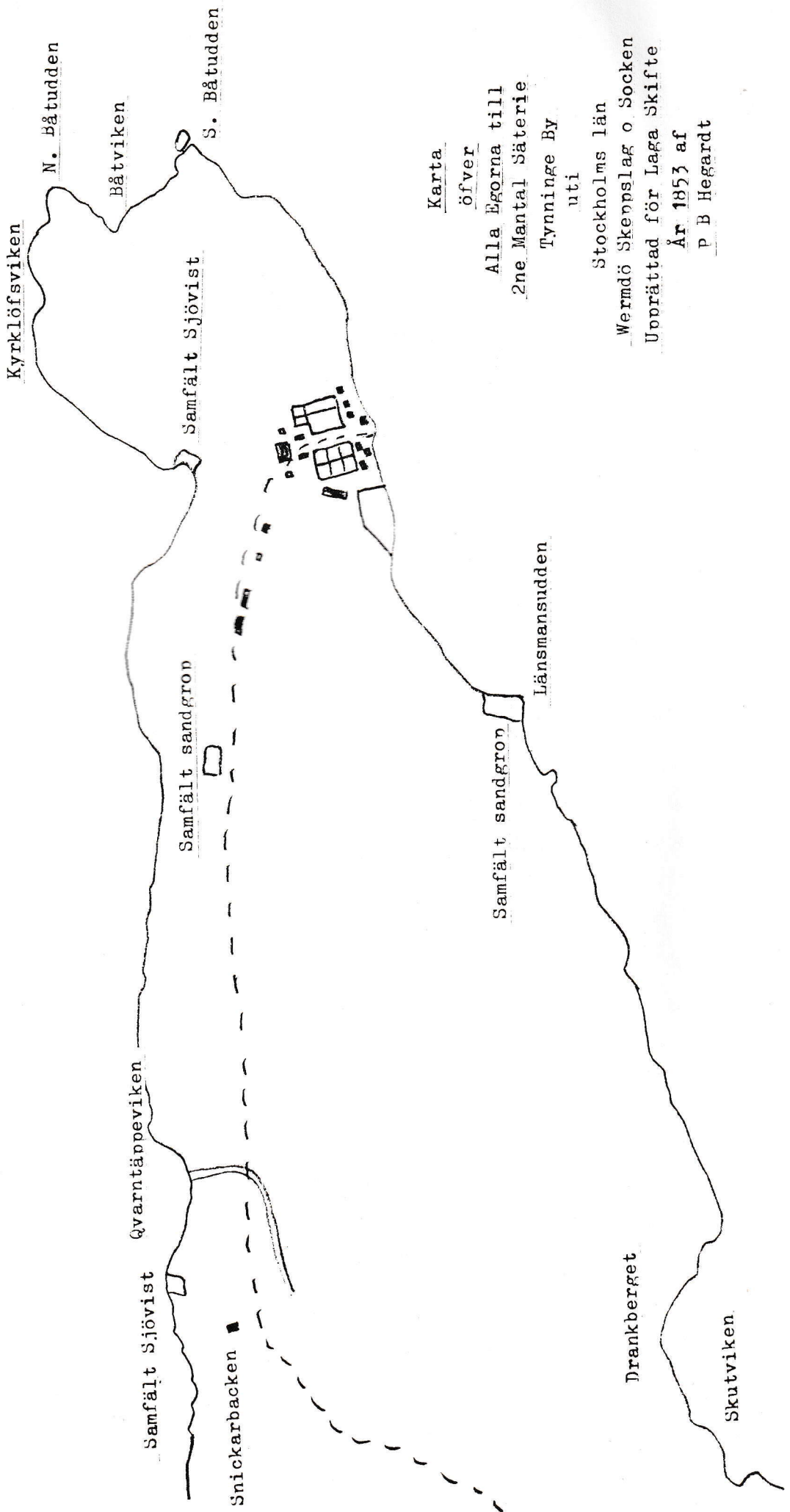
Det fanns två båtmanstorp på Tynningö. Det ena låg vid Sjövreten, där den gamla torpstugan fortfarande finns kvar. Det andra båtmanstorpet låg vid nuvarande Stjärnhill. Udden där hette förr "Skinnargårdsudden". Förmodligen hade båtsmannen skinnberedning som bisyssla. Den kvarn, som gett namn åt Kvarntäppan, var enligt Anders Mannbrink en vattenkvarn. Den utnyttjade vattnet i den lilla bäck, som rinner ut i Tynningösund vid Åkeshov. Ett stycke av vattenrännan finns kvar, och kvarnstenarna är bevarade. Vattenflödet i bäcken är numera obetydligt, men det var bättre förr. Fälten runt om Kvarntäppan har nämligen blivit utdikade i sen tid, och det grävda diket för nu vattnet till Maren. Men tidigare kunde det, särskilt vid vårflödet, rinna rätt bra med vatten i bäcken.

Enligt Anders Mannbrink finns nära Sofiero resterna av ett gammalt kapell. Sannolikt användes denna lilla byggnad av präster från Värmdö, som vid särskilda tillfällen kom över och förrättade gudstjänst, vigsel, barndop och andra kyrkliga förrättningar. Gissningsvis är byggnadsresterna från 1700-talet.

I samband med laga skifte år 1853 upprättades en mycket vacker karta, som fortfarande finns i behåll. På följande blad har jag återgivit de namn, som finns med på kartan inom Östra Tynningö, samt den bebyggelse, som där finns inritad. Man ser att bebyggelsen nästan helt är koncentrerad omkring säteriet. Enda undantaget är Snickarbacken, där ett hus är inritat. Man kan ifrågasätta, om kartan i detta avseende återger verkligheten. Exempelvis borde båtmanstorpet Sjövreten ha funnits med, om kartan varit fullständig. Beteckningen "Samfält Sjövist" betyder enligt Mannbrink ett ställe, dit alla kunde driva sina kreatur för vattning.

"Samfält sandgrop" var en plats, där alla kunde hämta grus.

De inrutade partierna mellan säteriet och sjön avser trädgårdsodlingar, som hade en betydande omfattning. Tydligt odlade man grönsaker och frukt, som sedan såldes i Stockholm.

Karta

öfver

Alla Egorna till

2ne Mantal Säterie

Tynninge By

uti

Stockholms län

Wermö Skenpslag o Socken

Upprättad för Laga Skifte

År 1853 af

P B Hegardt